

35 éves az olvasótábori mozgalom*

Az olvasótáborok immár 35 éve színfoltjai hazai művelődési életünknek.

Fábián Zoltán író – aki sokat tett a táborok létrejöttéért, elterjedéséért – „lélekpendítésnek” nevezte abban a korban, amikor a *Jézus Krisztus szupersztár* című film vetítését még nem engedélyezték Magyarországon. Kamarás István – utólag és találóan – „rendszerziláló alternatív művelődési formának”, „sajátos közművelődési innovációnak”, „igazi hungaricumnak” titulálta az olvasótáborokat. A hatvani és boldogi iskolásokból szervezett első olvasótábor 1972-ben, Felsőtárkányban, a Heves megyei KISZ- és Úttörőtáborban kapott helyet a KISZ KB támogatásával. Ötletgazdája Varga Csaba volt, a megvalósításban partnerei Kovács István, Mócsi Ferenc, Ratkó József, Szentmihályi Szabó Péter és Vasy Géza voltak. Csupa olyan név, akiket ma már nem kell bemutatni könyvtáros szakmai körökben.

A Hazafias Népfront (HNF) által kezdeményezett Olvasó Népert Mozgalom hamarosan magába fogadta a táborokat. Az ügyért tisztességesen kiálló népfrontos emberek igyekeztek a klasszikus „tiltom” kategóriából a „tűröm” és a „támogatom” megítélésbe soroltatni a kezdeményezést. Maróti Istvánhoz tartozott a HNF-en belül az a munkacsoport, amely Fábián Zoltán, majd halála után Fekete Gyula elnöklétével személyesen is kiállt az egyes – akkor ideológiai szempontból vitatható – táborok létjogosultsága mellett. Ez azért is igen fontos volt, mert a Hazafias Népfront felosztható pénzügyi támogatásokat, szervezeti kereteket tudott biztosítani a táboroknak. Létrejöhett a táborvezetőkől álló Olvasótábori Munkacsoport, amely dönthetett a szerény, ám igen fontos anyagi támogatások felett.

Évente lehetőség nyílt a HNF gárdonyi üdülőjében a táborvezetők szakmai továbbképzésére, otthont adott néhány igen fontos olvasótábor (pl. felnőttek tábor) megszervezésére, ahol még László Bencsik Sándor is lehetett táborvezető.

A rendszerváltozást megelőzően a táborvezetők feltétlenül meg akarták őrizni az együtt létrehozott közös értékeket. Előbb Nagykokényesen (a hatvani olvasótáborok hajlékában) találkoztak, majd – Ratkó József meghívására – Nagykállóban. Önszerveződő módon létrehozták a Magyar Garabonciás Szövetség az Olvasótáborokért elnevezésű szervezetet. Ez azért volt igen fontos, mert az egész olvasótábori gondolat és gyakorlat alulról, mondhatni, a hatalom ellenében létrejött kezdeményezés volt, és a rendszerváltozás után is megőrizte a maga pártoktól, ideológiáktól mentes autonóm függetlenségét.

Ugyanakkor az is igaz, hogy amíg az egypártrendszer mindent megtett annak érdekében, hogy betekintszen és beleszóljon a táborok életébe, programjaiba; a

* Hatvanban, 2007. április 13–14-én rendezték meg a „35 éves az olvasótábor” című országos jubileumi konferenciát.

többpártrendszer már saját művelődéspolitikája (ha egyáltalán volt ilyen) szempontjából sem érdekelték az olvasótáborok.

A szocialista időszakban sokat emlegetett „olvasótábori válság” jegyei nem szakadtak meg a rendszerváltozás pillanatában. A válság jött velünk az időben. Az olvasótábori programokon a minőséget számonkérők, sajnos, megtapasztalhatták, hogy a kötelező minőségbiztosítás korszakában ez a hiány fennmaradt (tisztelet a kivételeknek), társulva a gazdasági ellehetetlenülés nyomasztó rémképével.

Így a Németh László-i értelemben közismert *Minőség forradalma* helyett elérkeztünk a papíralapú minőséghez, ahhoz, amely folyamatokat, intézményeket leírásokban, jelentésekben minősít, a tartalom figyelmen kívül hagyásával.

Az el- és összevonásoktól terhelt könyvtárak, művelődési házak egyre kevésbé tudnak megnyugtató intézményi háttérrel nyújtani a csökkenő számú olvasótábori kezdeményezéseknek. Ma már unicumnak számít egy-egy jó tábor. Arra is akadt példa, hogy a hatalom helyi képviselői az első hallásra elzárkóztak az olvasótáborától, mondván, azt eleve mellőzni kell, mert az a KISZ-korszak itt maradt kövülete.

Igen nagy léptékkel tekintve és persze hiányosan összegezve, ez volt az olvasótáborok 35 éves múltja. Kissé fanyar, de jóleső érzéssel – büszkéek lehetünk rá. Legalábbis azzal a Sütő András-i gondolattal, hogy „a fű lehajlik a szélben, de megmarad.” Az már más kérdés, mi maradt meg? Mennyi maradt meg? Kinek kell, ami megmaradt?

Kimondva, kimondatlanul ezek a gondolatok mind ott vibráltak a 2007. április 13-án, 14-én, Hatvanban és Nagykökényesen rendezett olvasótábori jubileumi tanácskozáson.

A tanácskozás házigazdája a hatvani Ratkó József Közművelődési Egyesület és a Magyar Garabonciás Szövetség volt. A rendezvényt anyagilag a Nemzeti Kulturális Alap jelentős mértékben és a Garabonciás Szövetség az erejéhez mérten támogatta.

A helyszín 13-án az egykori Ady Endre Könyvtár, jelenleg az összevont Hatvan Városi Művelődési Központ és Könyvtár épülete, 14-én Nagykökényesen a bezárás előtti pillanatait élő Általános Iskola, a hatvani olvasótáborok egykori hajléka volt.

A konferencia gyertyagyújtással kezdődött. Fénye azoknak a fontos és kedves embereknek az emlékéért idézte, akik már nem lehettek közöttünk, akik a maguk helyén tudásukkal és tehetségükkel sokat tettek az olvasótáborokért. Név szerint is kötelességünk emlékezni Baranyi Imre könyvtárosra, Chikán Bálint művészettörténészre, Czine Mihály irodalomtörténészre, Fábíán Zoltán íróra, Kalász László, Nagy Gáspár és Ratkó József költőkre.

A megnyitók sorát *Farkas Kálmán* mint házigazda – a Ratkó József Közművelődési Egyesület elnöke – kezdte. Meleg hangon emlékezett a '80-as évek hatvani táboraira, amelyeknek hazai és határainkon túli kirándulásait mint akkori gimnáziumigazgató, maga is végigjárta.

Lukács László a garabonciás múltat idézte a Magyar Garabonciás Szövetség ügyvezető elnökeként. Később mint előadó részletesen bemutatta a szövetséget, ismertette szervezeti felépítését, a tagsági viszony létrejöttének lehetőségeit.

A hatvani táborok erdélyi házigazdája – Kézdivásárhely alpolgármestere – *Ferencz Attila*, a két testvérváros közötti kapcsolat időtálló értékeként méltatta a közösen szervezett olvasótáborokat. A testvérváros szellemi névjegyét *Vetró And-*

rás, Kézdivásárhelyen élő szobrászművész tette le a konferencia asztalára. A személyesen is jelenlévő művész saját grafikáiból rendezett kiállítását – sokunk öröme – a tanácskozás alkalmára hozta el Hatvanba.

A 30 perces előadások sorát Vasy Géza irodalomtörténész nyitotta meg. Összehasonlította a kezdetek és napjaink ifjúságának nyitottságát, felkészültségét, olvasottságát, ebből következő tájékozottságát. Egyértelműen hátrányba került a jelen a múlttal szemben.

Nagy Attila olvasáskutató – a hazai könyvtáros társadalom hiteles diagnosztája – súlyos látteleletet adott a mai társadalmi méretekben mutatkozó olvasási problémákról. A könyvek, az írott sajtó visszavonulása, az olvasott szöveg hiányos megértése, a funkcionális analfabétizmus ma már egyre jellemzőbb. Következménye a konzumidióta embertípus kialakulása, aki azért kedves a fogyasztói társadalomnak, mert már csak fogyasztóként képes a társadalmi részvételre. (Nagy Attila előadását e számunkban közöljük – a Szerk.)

Maróti István, a Petőfi Irodalmi Múzeum osztályvezetője, HNF egykori munkatársa a '80-as évekre emlékezve összefoglalta a népfront olvasási kultúrában betöltött szerepét. Erénye volt ennek a Janus-arcú kornak, hogy az MSZMP folyamatos kontrollja ellenére (vagy mellette) az Olvasó Népért Bizottságon belül létrejött Olvasótábori Munkacsoport a folyamatosan hangoztatott „válságban vannak az olvasótáborok” nézet ellenére alkalmassá vált módszertani központi szerepkör betöltésére a táborok munkája érdekében. Tette mindezt olyan időszakban, amikor éppen az ideológiai „veszélyhelyzet” következtében e feladatot egyetlen állami intézmény sem akarta magára vállalni. És miért pont az olvasótáborokról ne lehetett volna kijelenteni, hogy válságban vannak, amikor az egész társadalom ugyanabban a válságban szenvedett, mint a táborok?

Jónás Péter, az egrí Gárdonyi Géza Színház fiatal dramaturgja – kezdetben hatvani táborlakó, később a feladatba belenövő kiscsoportvezető és tábori rendező – a 10–12 napos együttlétek alatt megteremtett olvasótábori színpadi bemutatókhoz vezető munkáját ismertette. Dokumentumértékű videoszemléltetései még hitelesebbé tették az előadásában őszintén feltárt rendezői vívódásait, töprengéseit. Alátámasztották azt az erkölcsi hozadékot, amely a sok közös próba és a bemutató tábori közösséget kovácsoló erejét adta.

Kulcsár Katalin, a Magyar Rádió szerkesztő riportere, mint a hatvani táborok Erdélyt, Felvidéket járó „stalkere”, előadója, kiscsoportvezetője és kalauza emlékezett vissza az 1980-as évekre. Felidézte, hogyan jutottak a hatvani táborok az idő múlásával egyre beljebb a „zónába”, azaz a határainkon túli irodalom, írók, hétköznapi emberek, városok, tájak megismerésében. Visszaemlékezett, miként találkozhattunk Tamási Gáspárral, Sütő Andrással, Kányádi Sándorral, Dobos Lászlóval, Duba Gyulával, Gál Sándorral.

Kovács Gábor filozófiatörténész, a hatvani táborok egykori kiscsoportvezetője és „örökös” meghívott előadója a helyben szerkesztett szöveggyűjteményekből kiragadott részletek segítségével vázolta fel azt a történelmi vonulatot, amely a táborok egyik tartalmi meghatározója volt. Szólt azokról a játékos és dramatikus foglalkozásokról, amikor még az igen jó képességű táborlakók önszerveződő módon eljátszottak egy-egy korszakot az egész tábor, vagyis önmaguk szórakoztatására és okulására. Ilyenek voltak például a reformáció és ellenreformáció kora, a rendszerváltozást megelőző évekből a *Parlament a fivön* című játék, amely

egyben a hatvani táborról készült befejezetlen filmnek is anyaga. Költői kérdés maradt, hogy tanítómesterünk-e a történelem?

Rigó Béla, a költő, műfordító, szerkesztő rendszeres előadója volt a hatvani táboroknak. Azokat a számára emlékezetes tábori momentumokat gyűjtötte csokorba, amelyek sokéves személyes élményei alapján halmozódtak fel. *Katartikus pillanatok az olvasótáborokban* címmel tartott előadásában nagykökényesi, eszternelki, csángóföldi pillanatokot idézett fel.

Az egykori „tábori ősbölnyek”, a Tanúságtevők kerekasztal-beszélgetése volt a konferencia első napjának záróprogramja. A beszélgetést Vasy Géza vezette, partnerei Kovács István, Szentmihályi Szabó Péter költők, Varga Csaba szociológus, Zombori Ottó csillagász voltak.

A kezdeteknél jelenlévő asztaltársaság egyöntetű véleményként fogalmazta meg, hogy az olvasótábor a Magyar Írók Szövetsége Fialat Írók csoportjának igen szép kezdeményezése volt. Ma is büszkén vállalják, és tisztában vannak vele, hogy új közművelődési modellt teremtettek Felsőlárkányban.

Vitára adott okot Varga Csaba véleménye, amelynek lényege: szép volt, jó volt, de az élet megy tovább, és túl kell lépniünk a múlton, a nosztalgias emlékezésnek nincs értelme. A sarkítás visszazállt Varga Csaba fejére. Vasy Gézával egyetértésben többen is megfogalmazták: az olvasótábori múlt a magyar művelődéstörténet egyik szelete. Meg kell írni, és ki írja meg, ha nem maga Varga Csaba.

A kerekasztal-beszélgetés résztvevői azzal az egyetértéssel fejezték be a beszélgetést, hogy napjainkban ugyanúgy szükség van az olvasótáborokra, mint 35 évvel ezelőtt.

A hivatalos program után Vasy Géza *In memoriam Nagy Gáspár* című előadását – a még mindig égő gyertya mellett – az irodalom iránt érdeklődő hatvaniak is meghallgatták a konferencia résztvevőivel együtt. A nyilvánossághoz is szóló előadást a Költészet Napja helyi eseményéül ajánlotta fel a Ratkó József Közművelődési Egyesület.

Ezt követően – mindenkinek kellemes meglepetést okozva – a jelenlegi fiatal hatvani olvasótábori vezetőség foglalta el a dohogót. Népdalokból, megzenésített versekből szerkesztett műsorukat vastappsal köszönte meg a népes közönség.

Másnap, április 14-én Nagykökényesre utaztak a tanácskozás résztvevői. Az iskola parkjában a jelenlévők saját olvasótábori, közösségépítő tapasztalataikat mondták el egymásnak. A jóízű beszélgetésnek a házigazda – Török László polgármester – által főzött, felejthetetlenül ízesített gulyásleves elfogyasztása vetett véget.

A kétnapos konferencia egyidejűleg kínálta a tanácskozás lehetőségét az olvasótábori szakembereknek, és a találkozás élményét az egykori hatvani táborlakóknak. Több messziről érkező valamikori hatvani táborita Nagykökényesen elmondott személyes „vallomása” igazolta vissza az elmúlt évtizedek munkájának értelmét. Volt olyan egykori táborozó, aki bevallotta: a hatvani tábori élményei alapján döntött a továbbtanulás mellett. Most pedagógusként a táborban „ellessett” módszerek, technikák és stílus alkalmazásával fordul saját környezetében a közösségekhez.

Az első tábor szervezésétől 1990-ig, a rendszerváltozásig 18 esztendő telt el. A rendszerváltozástól napjainkig majdnem ugyanennyi, 17 év. Ha két szakaszra bontjuk a 35 évet, tisztán látjuk, hogy valami ellenében és valaminek az érdekében jöttek létre az olvasótáborok az első szakaszban. 17 esztendőnek kellett eltelnie

a felismeréshez, hogy ha valaha fontosnak ítéltük meg a táborok szervezését, akkor napjainkban még nagyobb szükségletté váltak. Csak remélhetjük, hogy társadalmunk képes lesz szembesülni önmagával, és mozgásba hozza saját önvédelmi reflexeit legjobban kiszolgáltató rétege, az ifjúság érdekében.

Tudás- és értékrendépítés, az érdeklődés felkeltése, önismeret-fejlesztéssel párosulva – mindig is ez volt az olvasótáborok célja. Ezeknek az önként vállalt követelményeknek tudtak megfelelni az igazán jól „kitalált” olvasótáborok. Ezek a fogalmak ma is időszerűek, és a mai gyerekek, a mai fiatalság csak annyival vált nehezebben kezelhetővé, amennyivel a mai felnőttek eltávolodtak tőlük. A nagy többségük megszólítható, sőt, várnak a megszólításra.

Az értelmiségi lét felelősségébe beletartozik e megszólítás szükségességének felismerése a katedrán, a könyvtári polcok között, az élet számos területén, például az olvasótáborokban. E szólítás szükségét, hiányát némileg enyhítheti a szülők, a család, akik és amely lehalkíthatja az egyre harsányabban ricsajozó képernyőt, fix pontokat adhat a sivárságban.

Új helyzetünkben is igaz tehát a régi állítás: az olvasótáborokra szükség van.

Az olvasótáborok bölcsőjét ringató nemzedék lassan elköszön, és az őket követő generációk többsége is már régen énekelt tábortűz körül.

Befejezésül a cikk írója az egykori, a jelenlegi és a jövőbeli olvasótáborozók szíves figyelmébe és meggondolásra ajánlja Nagy László Elhúllt bolondok nyomán című versének részletét:

*„Dehogyan merevít meg delelés
még romlatlan madár a májam
gyöngy még bennem az elrendelés
hogy a bolondok útját járjam
amíg a vérem kereke jár
a szél amíg számat csiszolja
lesz a veszett ügynek bolondja...”*

Kocsis István

Miért olvasótábor?

Alábbi soraim csak töredékesen, közvetett módon szolgálják a múltidézt, sokkal inkább a vissza- és előretéteknél értelmezés, az összefüggések keresése, mi több, a mának szóló érvek csokorba szedése volt megszólalásom fő motívuma. Megkerülhetetlen azonban legalább az évszám, 1972 ismételt leírása. Miért pont akkor? Sem korábban, sem később, de „véletlenül” a táncház-mozgalom megszületésével azonos hónapokban találkoztak Czákó Gábor, Mócsi Ferenc, Kocsis István, Kovács István, Ratkó József, Szentmihályi Szabó Péter, Varga Csaba és mások, hogy javaslataikkal, ötleteikkel a hagyományos, nyári, napközis táborok formáját új tartalommal telítsék! Kifejezetten egy önálló művelődéstörténeti dol-

gozat témája lenne ennek a kérdésnek mélyebb feltárása. Megtört az 1968. január elsejével megindult reform (új gazdasági mechanizmus) lendülete? Netán a makrogazdasági, társadalmi feszültségek kulturális transzformációkká, mozgásformákká szelődtek? Egyszerűen a kultúra világában új szelepek nyíltak ki? A piacgazdaság elemeinek megjelenését követően a kultúra szabadságfoka – fáziskéséssel ugyan –, mégis csak növekedett?

Marad a nagy kérdőjel és egy erőteljes felszólítás tettekész utódainknak. Tessék korabeli releváns dokumentumokat kibányászni, elemezni, összevetni, tessék a többnyire még élő, pontosan emlékező alapító atyákkal mélyinterjúkat készíteni! S a kibontakozó következtetéseket mielőbb kíméletlenül meg kell fogalmazni, le kell írni!

Előljáróban a tágabb értelemben vett szervezők, a kezdeményezőkkor akkori és mai alapmotívumait szeretném öt pontban összefoglalni. Természetesen mindezt a tévedés jogának fenntartásával teszem. Egyáltalán nem biztos, hogy mindenkiben, akár a döntő többségben éppen ezek a gondolatok munkáltak legerősebben. Nincs erre vonatkozó bizonyító erejű adat. Egyszerűen a töprengő visszatekintés, a belső és külső párbeszéd sorra hozza elém az érveket.

Közismert *fejlődés-lélektani* összefüggés, hogy a kamaszkor egyik jellegzetes tünete az erősödő leválási tendencia a szülői mintákról, függetlenedési törekvések a szülők társadalmától, s ezzel párhuzamosan az életkori csoportok vonzerejének növekedése. Viszont ritkábban kerül szóba a szülőktől független, felnőtt viselkedési példák, karakterek fokozott, tudatos, tudattalan keresése. Hirtelen megemelkedik a kulturálisan domináns személyiségek iránti vonzalmak sora. (Lásd ritkábban a kedvenc tanárok, egyre gyakrabban a szórakoztatóipar nagyságai iránti növekvő rajongást!) A kevés számú hiteles és kulturálisan domináns pedagógus mellett tehát jól érzékelhetően volt és van igény az ilyen jellegű érett személyiségek, sokszor országos hírvé tekintélyek olvasótábori megismerésére, „barátságára”. Vagyis a leegyszerűsítően „kamaszkori lázadásnak” jellemzett folyamat meglehetősen sok rétegű. Tapasztalataink szerint ez az ambivalens folyamat ma éppen olyan aktuális, mint volt három-négy évtizeddel ezelőtt.

Az 1970-es évek olvasótábori csoportvezetői, előadói, szervezői 30 év körüli, többnyire pályakezdő, *nyugtalan értelmiségiek* voltunk, akik alig leplezett türelmetlenséggel kerestük részben a magunk képességeinek határait, részben pedig az adott társadalmi körülmények (a szocializmus ideológiájának egyeduralma, az ideiglenesen hazánkban állomásozó szovjet csapatok jelenléte) között kijelölt határokat. Mit mondhatok el a saját munkahelyemen, a főnököm előtt, illetve egy kötetlen hangulatú társaságban? Kit, hol, meddig lehet idézni, ismertnek tekinteni? Feltétlenül tabu-e mindaz, amit a mindenkori iskolarendszer kihagyott, kihagy az általa kanonizált tudnivalókból? Felejthetetlen élmény marad számomra, hogy a bakonyoszlói olvasótábor szakmunkástanulói milyen döbbsé csönddel fogadták a Bibliára vonatkozó kérdést. Vagy más alkalommal a demokráciáról szólva államformaként azonnal ismerős volt e fogalom minden jelenlévő tizenéves számára, de sem a meghatározással, sem további példákkal (vajon ugyancsak demokrácia van-e családjaikban, iskoláikban, munkahelyeiken?) már nem boldogultak, inkább kifejezett zavarral reagáltak.

A gazdaság kultúrafüggő! Másként szólva, a mindenkori gazdasági fejlődés egyik legfontosabb záloga a jól képzett, motivált, tanulékony, megbízható, norma-

követő, takarékos, mégis kezdeményező, kreatív munkaerő. Márpedig ezen óhaj és a valóság között feszülő ellentmondás ma és akkor egyaránt szembetűnő volt és maradt, ha értelmiségiként az ember kistelepülések iskoláiba, könyvtáraiba vagy városok szakképző intézményeibe kerül. Máiig súlyos lelkiismeret furdalás gyötör minden tisztességes értelmiségit: miért kell ennek így lennie? Miért nem tudunk máig alapvető változásokat elérni ezen a téren? Miért 12 százalék csupán a 18 éven felüli népességből a könyvtárhasználók aránya? Hol, hogyan lehetne elérni a 88 százalékos többséget? Elég mélyen eligazító, útravaló kultúrát kapnak ők csupán családjaikban és az iskolarendszerben? No és a legnézettebb tévé-csatornákon keresztül? A mindenkori olvasótáborok éppen ennek a többségnek nyitották, nyitják ki a könyvtárnak nevezett „kulturális szentély” egy újabb ajtaját. Hiszen nem várják meg, amíg az állami gondozott, cigány, szakmunkástanulók betévednek hozzájuk, hanem ellenkezőleg, ők mentek, mennek közéjük, ők szervezték, szervezik a táborozási, szellemi, érzelmi kalandozások előre tervezett eseményeit.

Akkor és most egyaránt létezett, létezik (egy korábban rejtett), ma harsányan deklarált *modernizációs kényszer*. 1989 óta már ki is merjük mondani ennek tartalmát, előfeltételeit. Nevezetesen: szükségeltetik a többpárti, parlamentáris demokrácia, a tervutasításos rendszer helyett a szabad piacgazdaság. Nos, ezek mind megvannak – bármennyire elégedetlenek vagyunk működésükkel. Ellenben a harmadik összetevő, a társadalmi stabilitás előfeltétele, az erős középosztály, amelyet kultúrájával, képzettségével, megbízhatóságával, kiszámítható, normakövető viselkedésmódjával lehet jellemezni, feltűnően hiányzik. Mi több, a korábban meglévő, ide sorolható réteg is vékonyodóban, gyengülőben van. Most szándékosan nem csupán a jövedelmekről, a lakásviszonyokról, a létbiztonság elemi feltételeiről beszélünk, hanem mindezeknek csupán kulturális vetületeiről. Mert ez a dolgok gyökere! Amint azt a legjobb magyar közgazdászoktól: Bogár Lászlótól, Bod Péter Akostól, Csaba Lászlótól, Kornai Jánostól, Palánkai Tibortól csaknem azonos szavakkal idézhetnénk, idéztük. („A gazdaság kultúrafüggő”) Márpedig amikor olvasótáborról, az élet fontos dolgaival kapcsolatos kérdésekről, reflexiókról, beszélgetésekről ejtünk szót, akkor kiemelkedően a középosztály értékeinek kívánatosá tétele áll a fókuszban. Az 1970-es években és a XXI. század első évtizedében egyaránt.

Végül ezeknek a renghagyó nyári összejövetelnek egyik legnagyobb vonzerejét (a kiscsoportos munkaformák, beszélgetések, viták mellett), a tábori programok *tudományközi jellege* nyújtotta és kínálja máig. Természetes, hogy a történész, az irodalmár mellett szociológus és csillagász, biológus és fizikus, költő és orvos, matematikus és zenész, pszichológus és politikus egyenlő eséllyel lehet vendége. Az iskolai tantervektől, tantárgyaktól függetlenül a szervezők, a csoportvezetők és a táborlakó fiatalok egyaránt örömmel fogadták, fogadják ezeket az interdiszciplináris továbbképző alkalmakat. Az élet sodrása megelőzi, kiegészíti a tankönyvekbe sűrített tudást. Hiszen senkit sem kötöttek az előírások, de sokkal meghatározóbb volt és maradt a szervezők gondolatgazdagsága, problémaérzékenység, olvasottsága, kezdeményező ereje, kapcsolatrendszere, nyitottsága.

A következőkben pedig már kizárólag a jelen legszorítóbb gondjairól essék szó! Miért is lenne kár elsorvasztani ezt a 35 éve ismert kulturális hungarikumot, amelynek mérsékelt, mégis érzékelhető terjedése nem csupán a Kárpát-medencei magyarság (Erdélyben, Felvidéken, Kárpátalján) körében, hanem néhány északi államban (Finnország, Norvégia) is megfigyelhető.

Az olvasótáborok megmaradása, a korábban kijelölt utak folyamatos tovább-
építése melletti érveimet két csomópont köré szerveztem. Első állításom szerint
a mai magyar társadalom egészét leginkább *a növekvő szociális és kulturális tá-
volságokkal* lehet jellemezni. Közismert, ezért csupán utalással élek, amikor a
jövedelmi, az egészségügyi, munkavállalási, iskolázottsági, életmódbeli eltérések,
esélyek egyre szembetűnőbb távolodását említem az egyes társadalmi rétegeket
illetően. Ráadásul a magunk, tehát az olvasáskultúra területén az említett moz-
gásirány nem lineáris, hanem gyorsuló jellegű. 1964-ben még a felnőtt népesség
nagyobb része (60%) vallotta magát könyvolvasónak, négy évtized múltán az
egyértelmű kisebbség (40%) sorolja magát ebbe a táborba. Tehát 60 százalékra
növekedett a könyvtől távol maradóknak nagyságrendje. (Évtizedek óta könyvet ol-
vasónak minősítjük azokat, akik saját bevallásuk szerint évente legalább egy köny-
vet elolvasnak.) Ráadásul 2000-ben ez a szám még 52 százalék volt, csak az utóbbi
öt évben újabb nyolc százalék tűnt el az olvasók táborából. Miközben a közép-
iskolába, illetve a felsőoktatásba kerülők nagyságrendje az utóbbi jó másfél évtized
során erőteljesen növekedett! Meglehetősen ellentmondás: az egyre iskolázottabb
társadalom gyengülő olvasói aktivitása. (Nem csupán a könyvek szintjén.)

Leggyakrabban a digitális szakadék kifejezéssel találkozok manapság a számítógé-
p-használat terjedése felől tudakozó érdeklődő laikus vagy szakember. Megköze-
lítően 30–70 aránypárral adható meg a számítógép kínálta lehetőségekkel élők és
annak háttér fordítók aránya. Igen ám, de a mélyebb elemzések rendkívül erős átfed-
ést tárnak elénk. Az olvasók sokkal nagyobb eséllyel használják az internet nyújtotta
előnyöket, mint a nem olvasók, és fordítva! Vagyis a kisebbség oldalán halmo-
zódnak ezek az előnyök (tudnak és szeretnek olvasni, könnyedén használják a szá-
mítógépet és a könyvtárakat), míg az ellenkező póluson lévő, növekvő többség
mindezek súlyosbodó hiánya miatt romló esélyekkel keres elveszett munkája helyét
újat, (tovább)tanulási lehetőségeket, pályázatokon elnyerhető anyagi támogatáso-
kat munkájához, vállalkozásához, az emberhez méltó anyagi és kulturális szint el-
éréséhez. Tompítjuk a feszültség erejét, ha csupán digitális szakadékot írunk, mon-
dunk, holott egy jóval átfogóbb kulturális szakadék teszi egyre sebezhetőbbé a hazai
társadalmi békét, gazdasági és kulturális emelkedésünket, valódi integrációnkat az
immár bennünket is magába foglaló Európai Unióban.

Aligha beszélhetünk komolyan az információs társadalom átfogó kategóriájá-
ról, országunk európai szintű versenyképességéről ott, ahol a tízenévesek 40, a
felnőttek 25-30 százaléka funkcionális analfabéta, ezen belül 60-70 százalék pedig
a számítógép használatára alkalmatlan; ahol naponta átlagosan 4 óra jut a tévé-
nézésre, s csupán 20 perc a bármifajta (tévé-műsor, napi-, hetilapok, folyóiratok
vagy könyvek) olvasására. Vágyfantáziaként, óhajtott célként annál inkább! Ce-
terum censeo: sok egyéb között (például a család, az iskola, a könyvtár az eddi-
gielnél sokkal hatékonyabb együttműködésével), az olvasótáborok egyre jobb,
egyre gazdagabb megszervezésével! Pontosan érzékelem az utóbbi szavak nyo-
mán fakadó elnéző mosolyok megjelenését. Igen! Tudatosan célokról, a megva-
lósuláshoz vezető utakról, módszerekről töprengünk, érveket gyűjtünk.

Szakaszlezáró gesztusként fordítsunk háttér az országos, egyébként meglehetősen
mozgósító erővel megterhelt adatoknak, és hadd idézzem fel egy 2006. júniusi
nap interjújának visszatérő motívumát. A Mánfán tíz éve működő, cigány közép-
iskolások számára alapított Collegium Martineum egykori sikeres, azóta diplomát

szerzett fiataljaival beszélgetve – Harmat Jóska székesfehérvári könyvtáros kollégámmal, barátommal együtt – eddigi pályafutásuk fordulópontjait, a gátló és a segítő személyeket, intézményeket megnevezve, minden esetben refrénszerűen visszatérő kulcsszavak voltak: a tanoda és az olvasótábor. Vagyis a szükségképpen göröngyös, de emelkedő pályák szinte kihagyhatatlan személyei (a segítő szülő, pedagógus, könyvtáros, pap stb.) mellett műlhatatlanul szükségük volt, van az iskola utáni, melletti kiegészítő szervezetek (könyvtár, tanoda, olvasótábor) további ösztönzéseket adó személyes élménykötegeire, kapcsolat- és eszközrendszerére. S ezen találkozások, együttes intellektuális élmények egy–másfél évtized múltán többnyire meghozzák a maguk örömteli eredményét. Hiszen sokan közülük már diplomássá lettek, és lassanként átveszik az egykoron őket segítő, nem cigány pedagógusok felfedező, tehetséggondozó tevékenységét.

Második tételtem valójában a címként fogalmazott kérdés „*Miért éppen az olvasótábor?*” megisméltése. Feleslegesnek tűnik itt sokadszor hosszabban idézni a lehetséges, elfogadható szinonimákat: beszélgető-, gondolkodó-, életmód- vagy akár hagyományörző táborok. Természetesen a szervezők, a csoportvezetők előzetes elképzelései, valamint a választott tematikák, munkaformák önmagukban rendkívül széles skálán mozogtak a múltban és a jelenben egyaránt, de az alapító atyák, illetve követők folytonosan megújuló disputái rendre az eredeti szóhasználat megerősítésével végződnek.

Tudjuk, tapasztaljuk, a legfrissebb kutatási eredmények századszor megerősítik, hogy az olvasás valójában egy készség-köteg csaknem önkényesen kiragadott darabja. Vagyis az olvasás első renden a beszélt nyelv írott változatának felismeréseként is felfogható. Hiszen a nem ismert, nem használt szavak olvasása elakadásokhoz, illetve súlyos félreértésekhez vezethet. Olvasás–írás–beszéd–gondolkodás a XX. század derekától kezdődően az ipari társadalmakban már széttephetetlen követelményei a társadalmi munkamegosztásban való sikeres részvételnek. Aki tehát a gyerekek iskolai előmenetelében, társadalmi érvényesülésében kíván segítő gesztusokat gyakorolni, annak az egyik kikerülhetetlen feladata a szövegértés kérdéskörével foglalkozni. Az idevágó kutatások eredményeinek garmadája bizonyítja, hogy a legsúlyosabb háttérváltozó a szülők iskolázottsága, majd az otthoni könyvek száma; átfogóbb kategóriát választva: az otthonról hozott „kulturális tőke” minősége. Természetesen ezeket követik az iskolai tényezők: a pedagógus képzettsége, elkötelezettsége, az iskolai könyvtár, a diákújság, az iskolai színjátszás léte, az igazgatók problémamegoldó stratégiáinak minősége. (Kifejezetten jótékony hatással van a tantestület és a tanulók olvasási kultúrájára, ha az első számú vezető úgynevezett pasztorációs munkát végez, vagyis a szükségképpen adódó konfliktusokat sem szőnyeg alá nem söpri, sem első kézből nem kívánja megtorolni, de sokkal inkább az összefüggések megértésére, a lehető legjobb megoldási stratégia megtalálására, alkalmazására törekszik.)

A fenti összefüggéssort magától értetődően nem abszolutizálhatjuk, csupán annak tendenciaszerű érvényesülését hangsúlyozzuk. Gondoljunk csak Sinka István, Sütő András, Tamási Áron vagy éppen Veres Péter abszolút rendhagyó, feltehetően több generáció számára világító példaként megmaradó pályafutására! (Szülők iskolázottsága, az otthoni könyvek száma?)

Az információhasználat készsége persze jóval több, mint az egyszerű szövegértés. Hiszen az új ismereteket be kell építeni az olvasó fejében meglévő korábbi

tudás hálójába, illetve a gyakran jelentkező disszonanciákat visszakérdezéssel, ellenvetések, szűkítő, pontosító kiegészítésekkel szükséges megtoldani. Vagyis az igazán mély megértés szükségképpen kiegészül az értelmezés, a reflexió mozzanataival. Ennek a készségnek gyakoroltatása, csiszolása éppen például a kis csoportos megbeszélések keretében pedig szükségképpen a tantárgyközi eredményesség növekedéshez vezet. Vagyis az olvasótábori résztvevők nem egyszerűen az ismeretek szintjén – például irodalomból, történelemből – lettek jobbak, hanem szókincsük, vitakészségük, önismeretük, önbizalmuk, mások megértésének szintje ugyancsak fejlődött. Tanulékonyság és szociabilitás! Mindkettő alapfeltétel az iskolarendszeren belüli sikeres előrehaladásnak.

Az olvasás a fentiek (főként az ismeretszerzés) mellett viselkedési minták, konfliktusmegoldó stratégiák elsajátítását ugyancsak lehetővé teszi, mi több, a magunk tudattalan tartalmainak mozgósítása révén az egyéni és csoportos „terápiához”, azaz a szavakba öntés, a tudatosítás révén a feloldás eszközeinek megtalálásához is elvezethet.

Feltehetően mindnyájunk számára a saját élmények ereje a legnagyobb. Valamikor az 1977-es vagy '78-as bakonyoszlói olvasótáborban a 16 éves szakmunkástanuló H. Judittal beszélgetve, az ottani kiszabott idő felén túl, aktuális élményeiről, érzéseiről kérdeztem. Hogy került ide, mit gondolt előtte, milyen benyomásai vannak a beszélgetés időpontjában? Előzetes félelmeiről szölt *„Biztos sok verset kell majd itt olvasni, elemezni, talán még szavalóverseny is lesz”* – mindezekről félt. *„De ez a tábor egészen jó, mert nem csak olvasunk, hanem beszélgetünk, és közben olyan dolgok jutnak eszembe, amik magam is meglepődöm.”* Tehát sikerült a tudatelőttés tudatosítása!

Hány hagyományos iskolai óra után fogalmazhatnak meg valami hasonlót mai 10–18 éves diákjaink?

A kötelező olvasmányok – közoktatási és köznevelési rendszerünk érzékeny, folyamatosan vitatott kérdése annak ellenére, hogy a legutolsó tanterv már nem használja ezt a kategóriát. A gyakorlatban természetesen még kérdés, amelyben sokféle álláspont megjelenik. Ebben az összefüggésben pusztán egy elvi kijelentést és egy máig élő olvasótábori példát, hagyományt szeretnék ebbe a vitába bekapcsolni. Értelmezésem szerint a demokrácia tényleges gyakorlatához nem csupán a négyévenkénti szavazásokkal legitimált többpárti parlament, de egy a kölcsönös engedményeken alapuló általános tárgyalási, megegyezési készség ugyancsak kikerülhetetlen alapfeltétel. Vagyis a kötelező olvasmányok esetére az egyesek által hirdetett „a gyerek mondja meg, mi legyen a kötelező” dogmát pontosan olyan értelmetlen diktatúrának tartom, mint ahol a gyerek olvasmányaira, nagy élményeire senki sem kíváncsi. Az általam ismert táborokban mi javaslatokat tettünk, bizonyos rövid részletek, vagy egy-egy novella, vers elolvasására, de mindig teret kapott a tanulók kedvenceinek felidézése is. Aligha lehet célunk Meg Cabot vagy Shan Darren tömeges olvastatása, „üzenetük”, szókincsük, jellegzetes konfliktusmegoldó stratégiáik megvitatása. Javaslataink voltak, lesznek, de egyúttal nyitottak maradtunk az ő „ajándékaik” befogadására is. A kölcsönös reflexiókról nem is szólva, amelyek sok esetben talán a műnél is fontosabbak voltak, hiszen értelmezésünk szerint a mű nem egyszerűen betanulandó irodalomtörténeti tény, hanem egy folytonosan aktualizáló provokáció az élet legfontosabb kérdéseinek magányos átgondolására vagy csoportos megbeszélésére.

Mostanság, az iskolaösszevonások, a hatékonyabb intézmények megteremtésének idején különösen aktuálissá válik egy ugyancsak sajátos olvasótábori kritérium, a kiscsoportos beszélgetések előtérbe helyezése. Egyrészt az idevágó szociálpszichológiai kutatások eredményeiből hosszú évtizedek óta pontosan tudni lehet, hogy az optimális tanuló létszám valahol 600 fő környékén van. Az ennél nagyobb csoportokban egyre romló esélye van a tartós, szeretetteljes személyközi kapcsolatok kialakulásának. Márpedig a nevelés-lélektani szakértők döntő többsége szerint ez jelenti a leghatékonyabb tanulási forma (ti. a szociális tanulás) előfeltételét: nevezetesen a *modellkövetés*, az akaratlan utánzás, „az olyan okos, éles eszű, logikusan gondolkodó, bátor, megértő, együttérző, magabízó stb. szeretnék lenni mint ő” érzésének ellenállhatatlan kialakulását. Táboraink egyik legnagyobb ajándéka és kudarca volt, hogy legtöbbször ezek a súlyos kérdéseket érintő, intenzív beszélgetések kölcsönösen barátokká tettek bennünket. Erre máig büszkéek vagyunk, de sok év tapasztalata után az is világossá lett, hogy ezek folytathatatlan kapcsolatok. Lehet még levelezni, félévente, évente találkozókat szervezni, de az már csak felidézés, adomázás, de nem valódi továbbépítkezés. Marad viszont egy erős, gyakran előhívható emlék, egy viszonyítási pont, viszonyítási személyiség, netán csoport.

Végezetül néhány szó a növekvő szintű *agresszió és az esztétikai nevelés* összefüggéséről. Naponta hallott, látott, olvasott hírek szerint hazánkban növekszik a tanárverések száma, továbbá 1976 óta folyamatosan csökken a gyereklétszám, és ennek ellenére a gyerekek ellen irányuló bántalmazások abszolút száma emelkedő tendenciát mutat, és ezen belül a gyermekek egymás elleni, növekvő agressziója a leginkább feltűnő.

Hol csökken mostanában az énekórák aránya, az olvasó kedv, az olvasásra szánt percek száma, az eladott, a kikölcsonzított művek mennyisége? Akarunk-e egy, a jelenleginél békésebb, megértőbb, együttműködőbb gyerek- és felnőtt társadalmat, országot? Miféle készségek kibontakoztatását segítik az esztétikai tanárgyak? Mihez csinál kedvet az olvasótábor?

A mi válaszuk, együttműködési készségünk nem lehet kétséges. De várjuk, reméljük a szövetségesek hathatós elvi és gyakorlati színvallását!

Nagy Attila